

Олександр ЦЕЛУЙКО

кандидат історичних наук

доцент кафедри давньої історії України та архівознавства

Львівського національного університету ім. І. Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8973-6927>

e-mail: oleksandr.tseluyko@lnu.edu.ua

**ДО ІСТОРІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ НУМІЗМАТИКИ
СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ:
ЗАМІТКИ НА МАРГІНЕСАХ ЛИСТА
АКАДЕМІКА ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА ДО ІВАНА СПАСЬКОГО**

З'ясовано, що вкінці 1950-х – на початку 1960-х років налагодилося жваве листування між акад. Іваном Крип'якевичем і відомим російським та українським істориком, нумізматом Іваном Спаським. Зазначено, що в одному з цих листів (у березні 1962 р.) І. Крип'якевич вказував на складну ситуацію зі спеціалістами з нумізматики у Львові. Проаналізовано, що призвело до такого стану речей. Наголошено, що Львів був одним із центрів розвитку спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, зокрема нумізматики, як в Україні, так і у Східній Європі ще з кінця XVIII ст. Одночасно в місті було сформовано декілька великих нумізматичних колекцій. Підтверджено, що в міжвоєнний період (1920–1930-ті роки) дослідження з нумізматики провадилися в Інституті допоміжних історичних наук Львівського університету та музеях міста, у 1925 р. у Львові була організована Спілка львівських нумізматів, яка опублікувала кілька номерів свого часопису.

Констатовано, що водночас у Львові так і не було сформовано постійної системи підготовки відповідних спеціалістів-нумізматів. З'ясовано, що сталося це через низку суб'єктивних та об'єктивних обставин, зокрема доволі закрити й консервативну систему університетської підготовки майбутніх істориків, яка була значною мірою пов'язана з посталями і науковими інтересами керівників кафедр та інститутів. Вказано, що у скрутному становищі опинилися на той час й українські вчені, особливо гуманітарії. Вияснено, що, як результат, кількість людей, які орієнтувалися у нумізматичці, могли працювати з монетами й банкнотами та, що важливо, займалися науковою роботою, була доволі незначною.

Констатовано, що встановлення радянської влади у Львові восени 1939 р. призвело до докорінного реформування всіх сфер життя, зокрема освіти та культури. Зазначено, що внаслідок необдуманого реорганізації системи музейних установ у місті фактично була знищена робота кількох попередніх поколінь львівських музейників, заподіяна шкода фондам цих установ. Наголошено, що деякі львівські дослідники спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін стали жертвами німецького режиму або покинули місто в 1944–1946 рр. Встановлено, що всі ці обставини вплинули на співвідношення наукових сил у місті, здатних вирішувати проблеми розвитку спеціальних (допоміжних)

історичних дисциплін. Наголошено, що хоча І.-Ю. Шпитковський відновив викладання нумізматики у Львівському університеті в 1950-х роках, однак йому не вдалося підготувати нових фахівців із цієї дисципліни. З'ясовано, що кілька нумізматичних праць належать науковим співробітникам Львівського державного історичного музею (І. Заяцю, І. Свешнікову), але в той час вони не були опубліковані. Висновано, що І. Крип'якевич не помилився в оцінці стану розвитку нумізматики у Львові на початку 1960-х років.

Ключові слова: спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни, нумізматика, Іван Крип'якевич, Іван Спаський.

У фондах особового архіву акад. Івана Крип'якевича, що зараз перебуває у Львівській національній науковій бібліотеці НАН України ім. В. Стефаника, зберігається декілька листів із його кореспонденції з відомим російським та українським істориком, всесвітньо знаним нумізматом Іваном Спаським (1904–1990)¹. Уродженець м. Ніжина на Чернігівщині, випускник тамтешнього Інституту народної освіти (тепер – Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя), перший директор місцевого окружного музею, а на початку 1930-х років – старший науковий співробітник Харківського історичного музею І. Спаський у 1932 р. потрапляє до установи, з якою буде пов'язане зaledве не все його подальше життя – до Державного Ермітажу². Попри те, що саме Ленінград став його новою домівкою, він не втрачав контакту з Україною, неодноразово приїздив сюди на наукові конференції, у відрядження чи для лікування і відпочинку, підтримував зв'язки (здебільш епістолярні) зі своїми земляками-ніжинцями, цікавився розвитком спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін і передовсім нумізматики в УРСР, зрештою, керував підготовкою через аспірантуру при Ермітажі відомого українського науковця Миколи Котляра, призначені стосунки з яким підтримував усе життя³.

Власне під час одного із приїздів до Києва – у часі роботи Республіканської наради з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін в УРСР, що проходила

¹ Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника (ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів). Архів І. Крип'якевича. Спр. 341. Арк. 8; Спр. 253 [непагінована]; Спр. 256 [непагінована].

² Довші періоди перебування вченого поза цим містом і вказаним музеєм були пов'язані з трагічними сторінками його біографії. У жовтні 1933 р. І. Спаського за звинуваченням в участі в «контрреволюційній фашистській організації російських й українських націоналістів» було заарештовано та засуджено на заслання до Казахстану (1934–1938). Опісля він працював художником у театрі м. Череповець (Вологодська обл., Росія), у 1941–1945 рр. воював у лавах Червоної армії. До праці в Державному Ермітажі вчений повернувся лише 1946 р. за сприяння тогочасного директора Йосипа Орбелі (1887–1961). Інформацію про окремі факти біографії І. Спаського та його наукову спадщину взято з: Б. а. Іван Георгійович Спаський (1904–1990). *Ніжинська старовина*. Ніжин, 2006. № 1 (4). С. 124–129; Калинин В. Проблематика научных исследований И. Г. Спасского. *Ніжинська старовина*. Ніжин, 2011. № 11 (14). С. 5–17; Лепехина Е. И. Г. Спасский: тернистый путь ученого и музейщика в XX веке. *Ніжинська старовина*. Ніжин, 2011. № 11 (14). С. 17–29; Дмитренко Н., Зозуля С. Повернення в Ніжин (корпус документів з епістолярію І. Г. Спаського). *Ніжинська старовина*. Ніжин, 2011. № 11 (14). С. 140–169; Котляр М. Спаський Іван Георгійович. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 9. С. 741–742.

³ Микола Котляр залишив спогади про вчителя. Для прикладу див.: Котляр М. Тридцять років разом з Учителем. *Львівські нумізматичні записки*. Львів, 2004. № 1, 3–8.

14–15 травня 1959 р.⁴, – відбулася зустріч І. Спаського та І. Крип'якевича, що допомогла їм налагодити особисті контакти. Крім загального інтересу до спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, зближувала їх тоді і тематика, над якою вони працювали. Як відомо, впродовж довшого часу І. Крип'якевич цікавився історією української козащини та національно-визвольної війни середини XVII ст. Результати цих студій фіналізувалися у класичній монографії «Богдан Хмельницький» (1954). Що стосується І. Спаського, то наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років у полі його наукового інтересу було кілька тем, так чи так пов'язаних з українською проблематикою. Йшлося, зокрема, про вплив подій у державі Хмельницького та її стосунки з Московською державою на монетну політику царського уряду (це питання якраз і заторкував у виступі на київській нараді І. Спаський). Також предметом його пильної уваги були такі пам'ятки українського ювелірного мистецтва, як дукачі – медалеподібні металеві прикраси, елементи оздоблення жіночого українського одягу, які виготовляли за зразком західноєвропейських, польських та російських монет і медалей⁵. Свого часу, ще наприкінці 1920-х років, коли після закінчення Ніжинського інституту був скерований для подальшого навчання на факультет мовознавства та матеріальної культури Ленінградського університету, І. Спаський захистив дипломну роботу, присвячену цим пам'яткам. У ній доводив прямий зв'язок між дукачами, виготовленими українськими ремісниками, та поширеними тоді типами монет і медалей країн Європи та Росії⁶. Припускаю, що саме у зв'язку з цим згодом І. Спаський звернув увагу на дукачі як можливий об'єкт нумізматичних студій. Поряд із підготовкою виголошеного на конференції істориків-славістів повідомлення та оформленням тексту монографії, що не без труднощів вийшла (зокрема стараннями М. Котляра) 1970 р. у Києві⁷, ленінградський учений активно займався підбором відповідного ілюстративного матеріалу, звертаючись по допомогу до українських знайомих та адресатів. Як можна зрозуміти з першого, датованого 22 жовтнем 1959 р. листа І. Спаського до його львівського візаві, у відповідь на подібне прохання проф. І. Крип'якевич стараннями своїх помічників чи довірених осіб замовив фотографії окремих медалей (а, можливо, й дукачів) із колекцій музеїв міста та надіслав їх до Ленінграда. Разом із сердечною подякою за такий дружній крок І. Спаський інформував І. Крип'якевича про свої подальші наукові студії та обіцяв надіслати один із номерів «Сообщений Государственного Эрмитажа» зі статтею, у якій заторкував львівську тематику, а саме епізодів з історії львівського золотарства та місцевої вірменської колонії*.

Другий і третій збережені листи від І. Спаського до І. Крип'якевича датовано 1961 р. Перший із них (від 16 липня) супроводжував три публікації ленінградського

⁴ Бевзо О. А. Республіканська нарада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін. *Український історичний журнал*. 1959. № 4. С. 159–162. Як І. Крип'якевич, так і І. Спаський виступили на цій нараді з доповідями.

⁵ Шуст Р. Дукач. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2. С. 492.

⁶ Калинин В. Проблематика научных исследований... С. 6.

⁷ Спаський І. Дукачі і дукачі України. Історико-нумізматичне дослідження. Київ: Наукова думка, 1970. Детальніше про історію виходу цієї книги див.: Тарасенко І. Історія друкування книги І. Г. Спаського «Дукачі і дукачі України» (за листами І. Г. Спаського і С. А. Тарануценка). *Ніжинська старовина*. 2015. № 19 (22). С. 5–13.

* Припускаю, йшлося про повідомлення І. Спаського «Неизданная медаль Мартина Хольцхея с армянскими надписями», що побачила світ 1959 р. у XVI випуску цього наукового видання.

вченого, що той надіслав до Львова. Крім усього, у листі згадано про приїзд та перебування в Ермітажі одного з учнів Івана Крип'якевича (припускаю, званого тепер сфрагіста, а тоді студента історичного факультету Львівського університету Віталія Гавриленка), розказано про навчання в аспірантурі Миколи Котляра та тематику його наукових студій, висловлено сподівання, як тепер відомо марні, на швидкий вихід книги про дукачі тощо. Лист від 12 грудня, як виглядає, був написаний у зв'язку з отримання відгуку І. Крип'якевича на докторську дисертацію (чи її автореферат), яку І. Спаський захистив 1961 р.*. Водночас ленінградський дослідник непрямо радівся з І. Крип'якевичем щодо можливості виконання М. Котляром попередньо запланованого дисертаційного дослідження на тему «Монети Галицької Русі»**.

У відповідь І. Крип'якевич у березні 1962 р. підготував лист (його текст наведено в кінці), що починався твердженням, яке впадає у вчі: «У Львові є великі нумізматичні колекції ..., але для їх обробки немає спеціалістів-нумізматиків»⁸. Судження парадоксальне, якщо пам'ятати, що Львів віддавна вважався одним із найбільших центрів з розвитку спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін не лише в Україні, а й у всій Східній Європі, та й нумізматичні традиції у ньому тривали. У зв'язку з цим мету публікації бачу в тому, щоби не лише простежити розвиток нумізматики у місті, а й встановити, чи відповідало це твердження І. Крип'якевича істині та що призвело до такої ситуації у досліджуваній період. Зробити це мені дасть змогу низка матеріалів із львівських архівосховищ та публікації до історії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, що побачили світ упродовж останніх десятиліть. Ідеться передовсім про студії львівського історика Романа Шуста, який у низці праць детально розглянув розвиток нумізматики та історії львівського колекціонування кінця ХVІІІ – початку ХХ ст.⁹. Декілька коротких біографічних нарисів про львівських нумізматів ХІХ – першої половини ХХ ст. підготували Андрій Крижанівський¹⁰ і Сергій Белопольський¹¹. Втім, їхні та праці інших українських і зарубіжних дослідників стосувалися попередніх періодів розвитку львівської нумізматики, та й питання підготовки нумізматичних кадрів у місті вони не заторкували.

Початки нумізматичних зацікавлень у місті датують кінцем ХVІ – першою половиною ХVІІ ст. Саме тоді в документах з'являються відомості про початки колекціонування окремими міськими патріціями (Ян Алембек (Ioannes Alembek),

* Тема докторської роботи, яку захистив І. Спаський за сукупністю підготованих праць, така: «Грошове господарство Російської держави в ХVІ і ХVІІ ст.».

** М. Котляр у 1965 р. захистив кандидатську дисертацію «Галицька Русь ХІV–ХV століть (історико-нумізматичне дослідження)».

⁸ Саме так, нумізматами, а не нумізматами І. Крип'якевич титулував відповідних фахівців не лише в цьому листі, а й при інших нагодах. Див., до прикладу, його виступ на нараді в Інституті суспільних наук у 1959 р.: Целуйко О. Нарada у відділі історії України Інституту суспільних наук АН УРСР «Про стан і завдання розвитку допоміжних історичних дисциплін». *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2014. Вип. 50. С. 496.

⁹ Шуст Р. Нумізмати́чна наука у Львівському університеті (кінець ХVІІІ–ХІХ ст.). *Львів: місто – суспільство – культура*. Львів, 1999. Т. 3. С. 249–257; Шуст Р. Львів нумізмати́чний: історичні нариси. *Львівські нумізмати́чні записки*. 2004. № 1. С. 34–39; № 2. С. 30–39.

¹⁰ Крижанівський А. Єпископ Іван Ступницький. *Львівські нумізмати́чні записки*. № 1. С. 40–41.

¹¹ Белопольський С. Віктор Хомінський – відомий львівський нумізмат першої половини ХХ ст. *Львівські нумізмати́чні записки*. 2006. № 3. С. 5–6.

М. Массарі (ім'я не встановлено), Н. Вартанович (ім'я не встановлено) та ін.) античних монет і медалей, які вони отримали з-за кордону або ж зі знайдених у той час скарбів¹². Коли наприкінці XVIII ст. у місті було відкрито класичний (т. зв. Йосифінський, оскільки створено його за розпорядженням імператора Йосифа II (Joseph II)) університет, у ньому діяла й окрема кафедра допоміжних історичних наук – перша такого роду на українських землях¹³. Її очолив професор Готфрід Уліх (Gottfried Ulich, 1743–1794) – один із учнів засновника наукової нумізматики Йосифа Ілларія Еккеля (Joseph Hilarius von Eckhel, 1737–1798). Обійнявши посаду надзвичайного професора дипломатики, нумізматики і геральдики, Г. Уліх не лише провадив для студентів лекції з цих курсів, а й підготував низку підручників, зокрема з нумізматики¹⁴. Не припинялися виклади

Іван Крип'якевич

¹² Шлапінський В. Рідкісні монети, що знаходились в посіданні міщан і шляхти Львова. *Rozwój muzealnictwa i kolekcjonerstwa numizmatycznego – dawniej i dziś – na Białorusi, Litwie, w Polsce i Ukrainie*. Materiały z II Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej, Supraśl, 5–7 IX 1996. Warszawa, 1997. S. 63–64. Детальніше про історію становлення нумізматики у Львові див. також: Турмис Н. Питання теорії та практики української нумізматики: генеза та ретроспективи. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич: Коло, 2004. Вип. VIII. С. 94–108; Haczewska B., Korczyńska E. *Kolekcje numizmatyczne w Galicji. Rozwój muzealnictwa i kolekcjonerstwa numizmatycznego...* S. 51–58.

¹³ Про викладання спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у Львівському університеті див.: Шуст Р., Целуйко О. Допоміжні / спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті: історіографія питання. *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність*: колект. моногр. / за ред. Л. Зашкільняка та П. Серженги. Львів: ПАІС, 2015. С. 141–153; Ільків-Свидницький М. «Історіографія ерудитів» та її вплив на палеографічні студії у Львівському університеті (1784–1848 рр.). *Історія та історики у Львівському університеті...* С. 82–90; Ільків-Свидницький М. Готфрід Уліх і його студії з допоміжних історичних наук у Львівському університеті (1784–1794). *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 2015. Т. CCLXVIII. Праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. С. 443–456; Ciara S. *Nauki pomocnicze historii 1869–1918. Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)* / red.: J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak. Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016. S. 373–382; Pkiv-Swydneycki M., Kaczmar W. *Pierwszy katedry (1784–1805). Historia w Uniwersytecie Lwowskim*. S. 51–64; Ławrecki R., Szust R. *Nauki pomocnicze historii 1918–1939. Historia w Uniwersytecie Lwowskim*. S. 383–396.

¹⁴ Йдеться про: *Praelectiones numismaticae quas in usum auditorium suorum ex Clarissimo Eckhelio aliisque adornavit Godefridus Ulich e Scholis Pius Diplomaticae et Numismaticae in Universitate Leopolitana Professor*. Leopoli, 1785 та *Versuch einer Numismatik für Künstler oder Vorschriften, wie auf alle Fälle Münzen im Römischen Geschmack zu entwerfen und historische Gegenstände in passende Allegorien ein zukleiden sind*. Lemberg, 1792. Про наукову спадщину Г. Уліха див. вказані вище публікації М. Ільківа-Свидницького.

з допоміжних історичних наук і після його смерті, коли відповідні курси читали Томас Вучіч (Thomas Vucich), Людвіг Ценмарк (Ludwig Zehnmark), Йозеф Маусс (Joseph Mauss).

Впродовж т. зв. австрійського періоду в історії західноукраїнських земель у Львові відбувалося формування й низки більших нумізматычних колекцій, першою серед яких стала збірка Львівського університету. Офіційною датою її створення можна вважати 1785 р., коли до Львова із Відня двома партіями прибуло близько 7 000 монет. На початках опікувалися ними ті професори, що читали курси з нумізматики (Г. Уліх, Ф. Вучич), а традиційним місцем зберігання колекції ще з кінця ХVIII ст. і до середини ХХ ст. стало приміщення університетської бібліотеки. Фонди цієї колекції постійно зростали і на початку ХХ ст. становили понад 11 тис. монет та 500 медалей¹⁵. І сам університет, і його збірка були державними. Водночас у Львові формується й низка приватних музейно-архівно-бібліотечних інституцій, виразно національних. Їхня поява та діяльність спрямовувалися не лише на пошук і збереження різного роду історичних реліквів / предметів старовини (від архівних збірок та документів до творів живопису і скульптури, від книг та періодичних видань до сфрагістичних і нумізматычних пам'яток), а й творення у тих чи тих формах історичної пам'яті поляків, українців чи євреїв¹⁶. Це повинно було вберегти національні громади від асиміляції та дати змогу витворити основу для розвитку їхніх власних державних проєктів. Такими були, до прикладу, заснований у 1817 р. Оссолінеум (Національний заклад ім. Оссолінських), Музей Любомирських (згодом приєднаний до Оссолінеуму), Бібліотека Павліковських, Національний музей ім. короля Яна III чи Народний дім, Ставропігійський інститут і створений за ініціативи митрополита Андрея Шептицького Національний музей. Водночас у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. відкрито й низку інших музейних інституцій, що претендували на позанаціональність, як-то Львівський музей художніх промислів. Усі вони мали власні більші чи менші збірки монет та медалей¹⁷, попри те, як відзначають дослідники, що деякі з них укладено не так з науковою, як із красознавчою метою¹⁸. Робота з ними поступово вишколювала гроно осіб, що зналися на монетах та вміли з ними працювати. Паралельно формувалися і приватні нумізматычні зібрання, яких у Львові нараховували не менше двох десятків. Найвідоміші з них – це колекції Гвільберта Павліковського, Ігнація Лося, Ігнація та Мавриція Дідушицьких, братів Прессерів, Юзефа Сікорського та ін. Одне з кращих зібрань монет було й у Перемишльського єпископа

¹⁵ Детальніше про цю збірку див.: Целуйко О. До історії створення і діяльності Музею / кабінету допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2016. Вип. 17. С. 213–250.

¹⁶ Не дарма, як відзначив Маріуш Мельчарек (Mariusz Mielczarek), втрата Польщею незалежності наприкінці ХVIII ст. надала колекціонуванню монет польськими нумізматами нового сенсу: прерогативою ставало збирання пам'яток рідного минулого, а головним предметом зацікавлень стали польські та пов'язані з Польщею монети. Mielczarek M. *Z dziejów polskiego kolekcjonerstwa monet antycznych. Od początków po pierwsze lata II Rzeczypospolitej. Rozwój muzealnictwa i kolekcjonerstwa numizmatycznego – dawniej i dziś – na Białorusi, Litwie, w Polsce i Ukrainie*. S. 98.

¹⁷ M. hr. D. Zbiory numizmatyczne we Lwowie. *Dziennik literacki*. 1852. Nr 22 (29 maja). S. 169–172; Nr 23 (5 czerwca). S. 178–180; Nr 24 (12 czerwca). S. 189–191; Nr 25 (19 czerwca). S. 195–198.

¹⁸ Турмис Н. Питання теорії та практики... С. 106.

Греко-Католицької Церкви Івана Ступницького (1816–1890)¹⁹. Хоча зацікавився нумізматикою він лише на початку 1840-х років, однак уже на середину XIX ст. у його власності перебувало близько 1 200 давніх монет, зокрема й доволі рідкісні екземпляри галицько-руського карбування XIV ст. і XV ст.²⁰. Саме з діяльністю І. Ступницького пов'язують новий етап у розвитку нумізматики в Галичині, коли не лише поодинокі монети, а цілісні монетні скарби стають для фахівців об'єктами наукових студій²¹. Автор таких розвідок, як «Denary koronne XIV i XV w., uster z numizmatyki polskiej» (1850) та «O monetach Halicko-Ruskich» (1865), низки інших публікацій на сторінках наукових видань Варшави і Відня, І. Ступницький здобув собі реноме одного з кращих знавців давніх монет, а тому до нього часто зверталися за консультаціями інші нумізмати. Залучали його і до впорядкування великих збірок у місті, як-от нумізматичних колекцій Львівського університету, Оссолінеуму, Народного дому. Згодом доволі плідно над опрацюванням фондів нумізматики в Оссолінеумі трудився багаторічний директор цієї установи Войцех Кентшинський (Wojciech Kętrzyński, 1838–1918). Він, як відзначають дослідники, комплексно підходив до опрацювання кожного екземпляра з колекції та вперше застосував при цьому сучасні йому методи класифікації монет із описом аверсу та реверсу, визначенням ваги, діаметра, металу тощо²². Поступово починається і використання нумізматичних даних у дослідженнях проблем економічної та політичної історії, історії культури²³. Низка львівських дослідників входила до створеного у Кракові в 1889 р. Польського нумізматичного товариства, публікувалася на сторінках періодичного видання «Wiadomości numizmatyczno-archeologiczne»²⁴.

Про подальший розвиток у Львові спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, зокрема нумізматики, можна говорити й у міжвоєнний період, коли західноукраїнські землі було інкорпоровано до складу відновленої Польської держави. Попри те, що в цей час у Львівському університеті так і не було відкрито окремої кафедри допоміжних історичних наук, у 1920-х роках створено однойменний інститут (заклад), покликаний ознайомити студентів із методикою роботи з джерелами та провадити подальші наукові студії на ниві нумізматики і сфрагістики. Керувати інститутом було доручено очільникам іншої університетської кафедри – загальної історії середньовіччя – професорам Яну Птаśніку (Jan Ptaśnik, 1876–1930), а по

¹⁹ Про І. Ступницького та його нумізматичні студії див.: Крижанівський А. Єпископ Іван Ступницький. *Львівські нумізматичні записки*. № 1. С. 40–41; Шуст Р. Львів нумізматичний... *Львівські нумізматичні записки*. № 2. С. 36. Див. також: Stępień S. Stupnicki Saturnin Jan. *Polski Słownik Biograficzny (PSB)*. Warszawa; Kraków, 2008. Т. XLV/2, zes. 185. S. 168–171.

²⁰ M. hr. D. Zbiory numizmatyczne we Lwowie. S. 196–197. Число предметів у його колекції зросло й надалі. По смерті І. Ступницького на одному з аукціонів у Відні було виставлено для продажу 1 400 нумізматичних лотів із його збірки. Крижанівський А. Єпископ Іван Ступницький... С. 40.

²¹ Турмис Н. Питання теорії та практики... С. 100.

²² Шуст Р. М. Львів нумізматичний... № 2. С. 30.

²³ Там само. С. 38.

²⁴ Турмис Н. Питання теорії та практики... С. 99. Додам, що свідченням активної роботи в той час львівських фахівців було проведення у місті ІІ З'їзду польських нумізmatів. Там само. С. 100.

його смерті – Теофілові Модельському (Teofil Modelski, 1881–1967)²⁵. У 1930-х роках відновлено курс лекцій із нумізматики, який провадив приват-доцент та за основним місцем праці співробітник Державного архіву у Львові Кароль Малечинський (Karol Maleczyński, 1897–1968). І надалі поповнювалися збірки монет та медалей львівських музеїв. Зокрема, Національному музею належала колекція античної та візантійської нумізматики²⁶. Джерелами її формування були як дари самого митрополита Андрея, так й інших його прихильників (Василя Пачовського, Тита Войнаровського, М. Тимчишина (ім'я не встановлено))²⁷. Поповнювалася збірка і за рахунок монет зі скарбів, віднайдених на західноукраїнських землях. Відомо, що в колекції були широко представлені античні монети, взірці візантійського, європейського та східного середньовічного карбування, монети країн Європи, Азії та Африки подальших часів. Значною була й колекція медалей²⁸.

До роботи зі збірками львівських музеїв залучили низку знаних фахівців. Чи не найвідоміший із них – охоронець (кустош) Музею ім. короля Яна III Рудольф Менкіцький (Rudolf Mękicki, 1887–1942). Автор праці «Mennica lwowska w latach 1656–1657» (Львів, 1932) став одним з ініціаторів створення в 1925 р. у місті Спільки львівських нумізматів – координаційної структури для місцевих дослідників історії монетної справи. Товариство кілька років (щоправда, з перервами) видавало власні щоквартальні «Zapiski Numizmatyczne» (1925–1928)*.

Усе наведене, на перший погляд, аж ніяк не мало призвести до тієї ситуації з вивченням нумізматики у Львові, про яку на початку 1960-х років ішлося у листі І. Крип'якевича. Зрештою, як може дехто закинути, якби не Друга світова війна та подальші зміни, пов'язані з радянізацією західноукраїнських земель, то Львів не лише б пишався значними монетними колекціями, а й диспонував відповідною кількістю фахових нумізматів. Однак таке твердження правдиве лише частково. Річ у тім, що хоч Львів справді був одним із центрів розвитку спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін і за часів Габсбурзької монархії, і в міжвоєнній Польщі, у ньому через низку суб'єктивних та об'єктивних причин так і не було вповні сформовано як сталої системи підготовки відповідних спеціалістів, так і більших осередків, які б ефективно координували їхню діяльність. Доволі закрита та консервативна система університетської підготовки майбутніх істориків значною мірою трималася на постатях і наукових зацікавленнях очільників відповідних кафедр та інститутів. Попри те, що через навчальні курси, систему практичних занять, проведених у стінах Закладу допоміжних історичних наук, щорічно проходили десятки, а то й сотні студентів²⁹, головний наголос у їхньому вишколі робився на

²⁵ Таке поєднання мало би зберігатися до часу утворення окремої кафедри допоміжних історичних наук у Львівському університеті, чого, однак, так і не сталося. Див. про це: Лаврецький Р. Реформування структури навчально-наукових підрозділів відділення «Історія» філософського факультету Львівського університету в 1918–1921 рр. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2000. Вип. 3. С. 116.

²⁶ Паньків В. Музеї західних областей України. *Соціалістична культура*. 1940. № 2. С. 37.

²⁷ Забитівська А. Нумізматики. Сфрагістика. Медальєрика. URL: http://www.mankurty.com/sven/?page_id=399 (дата звернення: 12.03.2021).

²⁸ Там само.

* Їхнім редактором був той же Р. Менкіцький.

²⁹ Для прикладу, якщо в 1921/1922 н. р. студентів, які відбували відповідні вправи з допоміжних історичних наук, було лише зо три десятки, то в 1924/1925 н. р. їх уже нараховувалося

вмінні читати та досліджувати середньовічні й ранньомодерні письмові пам'ятки (т. зв. *палеографічно-дипломатичні вправи*), натомість до роботи з речовими джерелами, зокрема і монетами, доходило не так часто. Пояснити це можна тим, що ні для Я. Птасьніка, ні для Т. Модельського, ні для більшості їхніх помічників-асистентів (можливо, за винятком Гайсіга (Marian Haisig)) нумізmatика ніколи не була основним об'єктом наукових студій. Зрештою, не так багато фахівців із нумізматики було й у тих же львівських музеях, науковий штат яких зрідка перевищував десяток осіб. При цьому потрібно пам'ятати, що наслідки польсько-української війни 1918–1919 рр., небажання галицьких українців змиритися із втратою державності та їхнє несприйняття нового польського режиму, шовіністична політика можновладців міжвоєнної Речі Посполитої щодо української меншини спричинили значні перепони для української молоді у здобутті вищої освіти у Львівському університеті. У важкому становищі опинилися й місцеві українські науковці, особливо гуманітарії, що мали тепер шукати заробітків на шкільній ниві, часто поза межами Львова, а це створювало додаткові труднощі в їхніх студіях. Як результат, кількість людей, що насправду знали на монетах чи банкнотах, могли б із ними працювати та, що важливо, займалися не лише практичною діяльністю з опису чи каталогізації, а й науковою роботою, була вкрай малою. Назвати тут можна лише тих же Рудольфа Менкіцького, Маріана Гайсіга та боністів Тадеуша Сольського (Tadeusz Solski, 1884–1966), автора опублікованого 1924 р. каталогу бон, випущених на західно-українських землях у 1914–1920 рр.³⁰, та Миколу Гнатишака (1903–1973), що в цей час підготував кілька розвідок з історії українських паперових грошей³¹.

Прихід радянської влади до Львова восени 1939 р. призвів до кардинального реформування усіх сфер життя місцевого населення, зокрема й освітнього та культурного. Зрозумілим взірцем при цьому для присланих зі Сходу можновладців, що керували тепер у краї, була організація зазначених сфер у СРСР, хоча інколи вони намагалися зважати й на місцеві умови. Одним із центрів дослідження спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у місті міг стати університет, однак спроба відкрити в ньому кафедру допоміжних історичних наук зазнала фіаско³². Відсутність такої позначилася і на долі пов'язаних із нею осіб. Так, якщо проф. Т. Модельський, який мав її очолити, залишився на кафедрі історії середньовіччя, то його колишній асистент М. Гайсіг, який, до слова, у 1940–1941 рр. декларував роботу над працею «Історія львівської монетарні в XIV–XVII ст.», спершу був переведений на посаду

близько 60, у 1925/1926 – майже 50, а у 1928/1929 – близько півтори сотні. Не зменшувалися лави тих, хто проходив такий вишкіл й у 1930-х роках. Державний архів Львівської області (Держархів Львівської обл.). Ф. 26. Оп. 7. Спр. 799. Арк. 3–3 зв., 4, 6–7; Спр. 856. Арк. 8–14; Спр. 1261. Арк. 2–5.

³⁰ Йдеться про: Solski T. Polski pieniądz papierowy. Spis bonów wojennych z lat 1914–1920. Lwów, 1924. Część 1. Див. про цю працю: Клименко О. Боністика на Тернопільщині від початку XIX століття до наших днів. *Збірник праць Тернопільського осередку НТШ*. Тернопіль: Рада, 2008. Т. 4: Видатні постаті в українській культурі і науці. С. 374.

³¹ Там само. С. 371–374; Кікта С. Микола Гнатишак (1903–1973). *Український історик*. 1974. № 1–3 (41–43). С. 182–183.

³² Детальніше про події, пов'язані з утворенням цієї кафедри, див.: Целуйко О. Чи була кафедра допоміжних історичних дисциплін (наук) у Львівському університеті у 1939–1941 роках. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 2018. Т. CCLXXI (Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін). С. 802–803.

бібліотекаря кафедри історії середньовіччя, а навесні 1941 р. узагалі звільнений з університету. Подальші спроби М. Гайсіга взяти участь у конкурсі на заміщення штатних посад на низці кафедр історичного факультету виявилися невдалими, що змусило його шукати заробітків, ніяк не пов'язаних із науковими студіями³³. Не відбулося у цей час і запланованого перенесення до приміщень історичного факультету університетської нумізматичної колекції – її законсервували восени 1939 р., і в такому становищі вона перебувала до 1950 р. Позитивним фактом стало те, що в 1939–1940 рр. до праці у Львівському університеті залучили низку відомих українських фахівців, зокрема істориків Івана Крип'якевича, Ярослава Пастернака, Омеляна Терлецького та ін. Однак спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни не були основним об'єктом їхніх студій, та й радянські програми, за якими провадилося навчання в університеті, починаючи від зими 1940 р., опускали цю важливу компоненту при підготовці молодих фахівців.

Намагання радянського режиму привести організацію наукової праці у Львові до знайомих і прийнятних для них форм мало наслідком ліквідацію низки наукових товариств й об'єднань, що діяли в місті не один десяток років. Натомість zorganizувалися відділи окремих київських академічних інститутів, серед них і Інституту історії України³⁴. Завідувачем відділення, чи, як додатково уточнювалося, виконувачем обов'язків, призначено проф. І. Крип'якевича, а на посади старших та молодших наукових працівників підібрано низку як уже поважних, так і молодих місцевих українських учених. Головною проблемою, над якою відділ повинен був працювати впродовж 1940–1941 рр., було визначено історію західноукраїнських земель доби феодалізму та капіталізму³⁵, що давало змогу розробляти дослідникам широку палітру історичних тем: від найдавніших часів і до подій осені 1939 р., коли тут, користуючись тогочасною термінологією, розпочалося будівництво нового соціалістичного ладу. Варто наголосити, що окремо питання з розробки працівниками відділу комплексу спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін ні у відповідних документах, ні на засіданнях відділу ні разу не піднімалося. Водночас у межах дослідницької проблеми, над якою працював колектив під керівництвом І. Крип'якевича, було визначено низку вужчих напрямів/студій для окремих працівників, зокрема з джерелознавства й історичної географії³⁶. А от дослідження з нумізматики не передбачалося.

Із приходом радянської влади суттєвої реорганізації зазнали і львівські музеї. До осені 1939 р. їх нараховувалося понад 20³⁷. На їхньому місці Раднарком

³³ Архів Львівського національного університету ім. І. Франка. Ф. Р–119. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 316, 360; Спр. 52. Арк. 166; Спр. 426а. Арк. 12, 13 зв., 14 зв.; Свешніков І. Спогади музейного працівника. *Пам'ятки України. Історія та культура*. Науковий часопис. Київ, 2008. Ч. 2. С. XIII.

³⁴ Інститут історії України Національної академії наук України. Документи і матеріали. 1936–1991. Київ, 2011. Кн. 1. 1936–1947. С. 136, 142–143.

³⁵ Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України. Наукова діяльність, структура, працівники / відп. ред. Я. Ісаєвич. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. С. 52; Інститут історії України. С. 289, 292.

³⁶ Інститут історії України. С. 170, 186–187. Короткий звіт про тематику наукових студій відділу за 1940–1941 рр. див. також: Крип'якевич І. Розквіт наукової думки. *Вільна Україна*. 1941. 12 квітня.

³⁷ Їхній перелік подано в доповідній записці Комісії з охорони пам'яток культури при Тимчасовому управлінні у Львові. Див.: Львівська національна наукова бібліотека України імені

УРСР передбачив створення п'яти великих: Державного обласного історичного музею, Державного обласного етнографічного музею, Державного обласного музею мистецького промислу, Державного обласного меморіально-літературного музею ім. І. Франка та Державної обласної картинної галереї³⁸. Саме вони разом з уже створеним на цей час Науково-природничим АН УРСР утворили мережу великих музеїв міста, що з незначними змінами діяли впродовж усього радянського періоду.

Паралельно з реорганізацією львівських музеїв відбувався перерозподіл фондів колекцій і збірок, що перебували в їхньому розпорядженні. На збереження до них надходили й пам'ятки з ліквідованих або ж націоналізованих музеїв чи приватних зібрань³⁹. Наслідком цього було фактичне нищення праці декількох поколінь львівських музейників, завдання непоправної шкоди фондовим надбанням і втрата пам'яток⁴⁰. Зміни заторкнули й особовий склад працівників музеїв – як керівництво⁴¹, так і рядових співробітників⁴². З 1940 р. на роботу до Львова почали скеровувати музейників із Києва, Харкова, Дніпропетровська й інших міст України⁴³, натомість звільнено або ж переведено на інші посади тих, хто, на відміну від приїжджих, добре знав ввірені їм фонди та був готовий до роботи з ними. Формування експозицій і виставок велось під пильним контролем партійних працівників та спеціально створених бригад Наркомосвіти УРСР, які повинні були «*надавати допомогу*» львівським колегам⁴⁴. Усе це аж ніяк не сприяло нормальній роботі музеїв; важко було говорити і про яесь наукове опрацювання фондів чи підготовку наукових праць.

Одним із найбільших новостворених музеїв став Львівський історичний (ЛІМ), основу збірок якого творили фондові матеріали об'єднаних Історичного музею м. Львова та Національного музею ім. короля Яна III. Обидві ці установи володіли значними збірками монет і медалей. Так, на 1936 р. у фондах Національного музею ім. короля Яна III перебувало близько 15 тис. монет, колекція банкнот і

В. Стефаніка: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945): зб. документів і матеріалів / упоряд. Г. Сварник (керівник), Р. Дзюбан, М. Кривенко та ін. Львів, 2010. С. 11–12. Про реорганізацію львівських музеїв у 1939–1941 рр. див.: Терський С. В. Реформування музеїв Галичини на початку Другої світової війни. *Військово-науковий вісник*. 2013. Вип. 19. С. 144–155.

³⁸ Культурне життя в Україні. Західні землі / ред. Ю. Сливка. Київ: Наукова думка, 1995. Т. 1. С. 94.

³⁹ Горбань І. Музей. Енциклопедія Львова. Львів, 2012. Т. 4. С. 764.

⁴⁰ Терський С. В. Реформування музеїв .... С. 153; Горбань І. Музей. С. 764; Шуст Р. Львів нумізматичний: історичні нариси. № 2. С. 32.

⁴¹ Для прикладу, на початку 1940 р. обов'язки директора Історичного музею виконував Р. Менкіцький. На цій посаді 20 січня 1940 р. його змінив проф. Я. Пастернак. А вже у травні того ж року очільником став колишній директор Полтавського музею та Дніпропетровського музею революції Семен Лінбов (Львівський історичний музей (ЛІМ). Ф. Р.-2591. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 13 зв.; Романюк Т. Ярослав Пастернак. Життєпис вченого. Львів: «Манускрипт», 2018. С. 320). У 1941 р. директором Картинної галереї замість відомого західноукраїнського вченого та музейника проф. Іларіона Свенціцького призначили ще одного вихідця зі сходу, киянина Адольфа Бахматова (1912–1991) (Львівська галерея мистецтв. Хроніка. 1907–1947 / авт. та упоряд. Н. Філевич. Львів, 2007. С. 51). І таких прикладів чимало.

⁴² Маньковська Р., Репресоване музейництво Львівщини. С. 179.

⁴³ Там само. С. 180.

⁴⁴ До відкриття Історичного музею. *Вільна Україна*. 1940. 27 серпня. Так, для прикладу, надіслана до Історичного музею бригада Наркомосвіти, яка мала б займатися роботою з відкриття нових експозицій, працювала тут упродовж п'яти місяців.

воєнних бон⁴⁵. Саме Історичний музей, відповідно до профілю діяльності, визначено інституцією, куди повинні були передавати на зберігання з інших установ міста нумізmatiчні та сфрагістичні матеріали. У процесі музейної реорганізації до його фондів долучено деякі предмети з розформованих музеїв Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) та Ставропігійського інституту⁴⁶. У серпні 1940 р. сюди ж передано частину нумізматичної збірки колишнього Музею князів Любомирських⁴⁷, що, як уже зазначено, функціонував як окрема структурна одиниця Національного закладу ім. Оссолінських⁴⁸. Ішлося про 4 000 монет і близько 3 700 медалей самого музею та близько 3 500 монет здепонованої у ньому збірки Л. Сьвежавського. Тоді ж до Історичного музею передано й печатки та штемпелі зі збірок Національного закладу ім. Оссолінських⁴⁹. Ще раніше, ймовірно, навесні 1940 р., до ЛІМу потрапила частина колекції медалей, орденів і монет, що перебували у складі Львівської державної картинної галереї, зокрема польські воєнні відзнаки 1914–1924 рр. зі збірки Болеслава Ожеховича (Bolesław Orzechowicz, 1847–1927) та монети львівського карбування із колекції Фердинанда-Никодима Висоцького (1856–1910)⁵⁰. У липні 1940 р. на зберігання передано й найбільш цінну частину колекції відомого львівського нумізмата Максиміліана Гольдштейна (1880–1942)⁵¹. Робота з прийняття цих колекцій та їхнього подальшого опрацювання лягала на плечі Р. Менкіцького. У 1940–1941 рр. він був заступником директора з наукової частини Історичного музею і водночас керував роботою його нумізматичного відділу (кабінету)⁵². Саме

⁴⁵ Мовна М. Постать Рудольфа Менкіцького (1887–1942) в контексті путівникового дискурсу Львова 20–30-х рр. ХХ ст. *Народознавчі зошити*. 2018. № 4 (142). С. 981; Mękicky R. Muzeum Narodowe im. króla Jana III we Lwowie: przewodnik po zbiorach. Lwów, 1936. S. 121.

⁴⁶ Мандзій О. Музейна колекція нумізматики. *Ми з Львівського історичного... 1893–2003: До 110-річчя створення Львівського історичного музею: Спецвипуск*. Львів, 2004. С. 25.

⁴⁷ Львівська національна наукова бібліотека України... С. 80.

⁴⁸ Muzeum XX. Lubomirskich. Historia i zbiory. Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, 2005. S. 3.

⁴⁹ Дзюбан Р. Розпорошені скарби: доля збірок Музею ім. Любомирських у складі Львівської філії Бібліотеки Академії наук УРСР (1939–1941). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка*. 2012. № 4. С. 463.

⁵⁰ Держархів Львівської області. Ф. Р-2591. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 3; Спр. 9, 13–14. Збірка Б. Ожеховича була передана місту в дар ще 1919 р. та експонувалася в одному із приміщень Національного музею ім. короля Яна III – у будинку на вул. Оссолінських, 3 (тепер – вул. Стефаніка, 3). У часі перебудови системи музейних установ будівлю передали Державній картинній галереї (Петрик Н. Національний музей імені короля Яна III у Львові та збірка Болеслава Ожеховича: історія формування колекцій військово-історичних пам'яток (1908–1940 рр.). *Емінак*. 2016. № 2 (2). С. 93–98), а вже остання повернула її Історичному музею.

⁵¹ Як впливає із листів С. Ліньова до Львівської обласної контори Держбанку СРСР, до Історичного музею було відібрано лише ту частину колекції, яка мала музейну цінність (Держархів Львівської області. Ф. Р-2591. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 108, 124). Збірку монет і медалей М. Гольдштейна могли передати до Історичного музею із Музею художнього промислу – саме туди в лютому 1940 р. переміщено колекції Музею єврейської релігійної громади Львова, дародавцем та ініціатором створення якого він був. Детальніше про М. Гольдштейна див.: Сеньків М. *Фундатори і меценати львівських музеїв кінця ХІХ – початку ХХ століть. Скарбниця української культури*: зб. наук. праць. Чернівці, 2007. Вип. 8. С. 242–256; Сидорчук Т. Максиміліан Гольдштейн: останні роки життя колекціонера і музеєзнавця (за документами Державного архіву Львівської області). *Українська орієнталістика*: спец. вип. з юдаїки. Київ, 2011. С. 355–374.

⁵² ЛІМ. Спр. 2. Арк. 12 зв., 16. Окрім цього, деякий час Р. Менкіцький був і завідувачем відділу пізнього феодалізму XV–XVIII ст. Там само. Арк. 15 зв.

йому було доручено впродовж 1941 р. розробити тематико-експозиційні плани та розгорнути у приміщеннях ЛІМу експозиції його відділу, присвячені історії грошей і грошового господарства на українських землях (їхні назви означено як «Історія розвитку монетної справи від початку появи грошей до наших часів», «Монети Галицької Руси в XIV–XV ст.», «Монети Львівського монетного двору 1656–1657 рр. та техніка їх чеканки») й історії європейського медальєрства⁵³. Відкриті експозиції планували в окремому приміщенні, т. зв. готичній кімнаті, – залі, що розміщувалася на першому поверсі кам'яниці Корнякта⁵⁴. На якому етапі реалізації був цей проєкт за часів першого періоду радянізації краю та чи змонтували хоча б частину із запланованих експозицій – невідомо, оскільки закінчити роботу над ними Р. Менкіцький мав усередині літа–восени 1941 р. Знаю лишень, що ще у грудні 1941 р., тобто вже за часів німецької окупації, підготувати відділ нумізматики до відкриття так і не вдалося⁵⁵. Паралельно з експозиційною роботою Р. Менкіцький зобов'язувався розробляти низку наукових тем («Клад монет 1617 р. з Під'яркова як пояснення валютної кризи в Західних областях України», «Клад римських монет з Пжендзеля біля Ниська (на основі матеріалів ЛДІМ)», «Галицькі пули та їх знахідки в західних областях України», «Нумізматику у Львівському державному історичному музеї»⁵⁶), на основі яких згодом мали бути підготовлені фахові публікації.

Значного удару по науковому, освітньому та культурному життю міста завдали німецькі окупанти. Однією з перших жертв впав Львівський університет, де навчання припинилося, і він офіційно був зачинений від початку серпня 1941 р. Не можна вважати сприятливими в цей час й умови для ведення наукової праці. Давалися взнаки і брак відповідних інституцій, і відсутність коштів, і запроваджена (з часом) заборона на друк історичних праць. З огляду на це подиву гідні зусилля Т. Сольського, який підготував та видав у 1943 р. накладом близько 50 примірників розвідки «Польські воєнні бони 1914–1921»⁵⁷. Вкотре реорганізації зазнали львівські музеї, які закрили для відвідувачів⁵⁸. Вони припинили популяризаторську діяльність, а їхні працівники сконцентрувалися на збереженні й обліку переховуваних експонатів. Зміни відбулися і в мережі львівських музеїв, які перебували в підпорядкуванні відділу науки та навчання при уряді генерал-губернатора⁵⁹. Це призводило до нового переміщення фондів та окремих груп музейних предметів, що ще більше ускладнювало ситуацію з їхнім обліком і збереженням. Значно скоротили й штати працівників. У лютому 1942 р. Історичний музей розділили на власне Історичний, роботою якого деякий час керував Рудольф Менкіцький, а згодом Владислав Подляха (1875–1951), та Стародавньої і давньої історії / Археологічний

⁵³ Держархів Львівської області. Ф. Р-2591. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 94.

⁵⁴ У міжвоєнний період у цій залі розташовувалася експозиція предметів церковного мистецтва. Свєшніков І. Спогади музейного працівника. С. VI.

⁵⁵ Історичний Музей у Львові. *Львівські вісті*. 1941. 4 грудня.

⁵⁶ Держархів Львівської області. Ф. Р-2591. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 94.

⁵⁷ Клименко О. Боністика на Тернопільщині... С. 374.

⁵⁸ Культурне життя в Україні. С. 151.

⁵⁹ Детальніше про роботу львівських музеїв у цей час див.: Перелигіна О. Виставки та музеї Львова на сторінках легальної львівської преси періоду німецької окупації (1941–1944 рр.). *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*. Вип. 3. URL: <http://www.history.odessa.ua/publication3/stat12.htm>. (дата звернення: 12.02.2021).

(директор – Ярослав Пастернак)⁶⁰. Зрештою, дані про роботу львівських музеїв у цей час украй скупі й почерпнути їх можна переважно лише з публікацій місцевої преси⁶¹. Тональність уміщених у них повідомлень на початках доволі оптимістична: декларувалася активна робота музейників над подоланням негативних наслідків радянського минулого, розповідалося про підготовку приміщень до нових експозицій, консервацію окремих пам'яток та продовження праці над індивідуальними науковими темами, зокрема на ниві нумізматики, як у випадку з розвідкою однієї із працівниць Національного музею Г. Корчинської (ім'я не встановлено) про візантійські монети V–XV ст. Ще одним наслідком німецької окупації стала втрата львівськими музеями низки реквізованих цінних експонатів, зокрема й рідкісних монет⁶². Частина предметів із нумізматичних колекцій утрачена і в ході організованої у 1944 р. евакуації культурних цінностей із міста на захід⁶³.

Ще більші зміни відбулися у місті в повоєнний час. Окремі львівські дослідники спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін стали жертвою німецького режиму (до прикладу, геральдистка Гелена Полячкувна (Helena Polaczówna) чи архівістка Люція Харевичова (Łucja Charewiczowa)). Низка польських учених залишила місто в межах розгорнутої польським і радянським керівництвом кампанії обміну населенням, зокрема й згадані К. Малечинський (1945 р. виїхав до м. Вроцлав), Т. Модельський (1944, Вроцлав) та М. Гайсіг (1946, Вроцлав). Частина істориків померла в роки війни, зокрема нумізмат Р. Менкіцький. Покинув Львів 1944 р. й український боніст М. Гнатишак, а у 1946 р. – його польський колега Т. Сольський. Усе це суттєво впливало на баланс наукових сил у місті, здатних вирішувати завдання з розробки спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, і нумізматики тут не була винятком. Попри те, що у Львові й надалі залишалися такі відомі українські історики та знавці окремих дисциплін із цього комплексу, як проф. Іван Крип'якевич, сфрагіст і генеалог Богдан Барвінський, знавець історичної географії та топоніміки Мирон Кордуба (прибув до Львова наприкінці 1941 р.), питання про зростання кількості (відновлення наукового потенціалу) дослідників цих історичних дисциплін неминуче повинно було постати на порядку денному. Потреба в цьому ставала все помітнішою у зв'язку з наявною у місті джерельною базою: ідеться не лише про нумізматичні пам'ятки, а про сукупність писемних та речових джерел.

Вирішити цю проблему можна було декількома шляхами. Перший полягав у запрошенні до Львова та використанні на відповідних посадах в освітніх, наукових, музейних чи архівних установах фахівців із-поза меж міста. Однак саме з цим і

⁶⁰ Луцький О. Українське культурне життя Галичини під час німецької окупації 1941–1944 рр. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 1997. Вип. 3–4. С. 201; Свешніков І. Спогади музейного працівника. С. Х.

⁶¹ Український Національний музей. *Львівські вісті*. 1941. 14 жовтня; Український етнографічний музей. *Львівські вісті*. 1941. 8 листопада; Історичний Музей у Львові. *Львівські вісті*. 1941. 4 грудня; Етнографічний музей в обновленому вигляді. *Львівські вісті*. 1942. 26 червня; Український Національний музей у Львові. *Львівські вісті*. 1942. 14 березня.

⁶² Держархів Львівської області. Ф. Р-2591. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 11, 14.

⁶³ Шуст Р. Львів нумізматичний: історичні нариси. № 2. С. 32. Саме тоді було вивезено античну частину довосенної нумізматичної збірки колишнього Музею Любомирських. Degler A. *Vadania nad kolekcją monet antycznych w Ossolineum. Wiasomości Numizmatyczne*. 2008. R. LII, z. 1. S. 1–20. Ця частина колекції була розграбована після евакуації і лише частина з неї потрапила до відновленого у Вроцлаві Оссолінеуму. Дзюбан Р. Розпорошені скарби. С. 463.

виникали труднощі. Західноукраїнських дослідників спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін було порівняно небагато. Пояснювалося це низкою обставин, зокрема вже описаними проблемами з підготовки відповідних фахівців чи проведення наукових студій галицькими українцями в попередні десятиліття. Не дивно, бо чи не єдиним прикладом, коли до Львова в повоєнний час перебралася особа, яка колись займалася розробкою питань з української геральдики та генеалогії, був переїзд із Перемишля Івана-Юліана Шпитковського (1880–1969). Важко було розраховувати й на те, що зможуть допомогти в цьому фахівці, які прибудуть зі східних областей України (йдеться про тих із них, хто до осені 1939 р. перебував в УРСР) чи інших республік Радянського Союзу – ситуація там склалася не набагато краща. Відтак для вирішення цього питання залишався лише другий шлях: регулярна та планомірна підготовка фахівців через систему вищих навчальних закладів чи в установах, що диспонували відповідними пам'ятками (тобто в самих музеях, бібліотеках та архівах).

Однак і з цим було не все гаразд. Так, що стосується історичного факультету Львівського університету, то навчання тут відтепер повністю велось за радянськими освітніми планами, затвердженими відповідними центральними та республіканськими органами влади. Ці плани не приділяли особливої уваги вивченню спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін – обов'язково студенти-історики мали прослухати лише лекційні курси з джерелознавства та історіографії. Як факультативну дисципліну дозволяли викладати історичну географію СРСР⁶⁴. Певна шпаринка створювалася за рахунок т. зв. дисциплін на вибір, які читали студентам окремих кафедральних спеціалізацій, і їхній перелік встановлював сам університет. Цим надалі й користали на історичному факультеті, запропонувавши, точніше призначивши, до вивчення низку історичних дисциплін.

Кінець 1940-х років відзначився і суттєвою редукцією числа кафедр історичного факультету Львівського університету, яке скоротилося до трьох (історії СРСР, історії стародавнього світу і середніх віків, історії нового часу і країн Сходу⁶⁵). Відтак за структурою він уже нагадував не підрозділ класичного університету, а радше типового педагогічного чи вчительського інституту. Лише в 1950-х роках почалися певні зрушення у розбудові факультету, що дало змогу відкрити (чи радше відновити) в 1952 р. кафедру історії південних і західних слов'ян, а 1957 р. – історії УРСР. У такому складі факультет пропрацював до початку 1990-х років, а нереалізовані пропозиції відкрити ще й кафедру допоміжних історичних дисциплін поновилися лише у 1960-х роках⁶⁶. Щоправда, поступово вдалося продовжити викладання окремих дисциплін завдяки діяльності низки старших (Євген Яцкевич, Іван Старчук) та молодших (Ярослав Кісь) викладачів. Однак знову йшлося про так чи так пов'язані з роботою із писемними пам'ятками – ті ж палеографічно-дипломатичні вправи, що і в міжвоєнний період. У нагоді стала наявність фахівців, які відбули свій вишкіл у міжвоєнні десятиріччя та мали добрі знання класичних і сучасних мов. Із викладанням тієї ж сфрагістики, геральдики чи нумізматики

⁶⁴ Держархів Львівської області. Ф. Р-119. Оп. 11. Спр. 2. Арк. 2–2 зв.

⁶⁵ Целуйко О. Кафедра історії України у 1944–1949 рр.: від учнів Михайла Грушевського до апологетів радянського світу. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Спецвипуск. Львів, 2017. С. 629.

⁶⁶ Держархів Львівської області. Ф. Р-119. Оп. 17. Спр. 487. Арк. 11; Спр. 583. Арк. 34.

справитися їм було би важче – потрібні були знання, які не цілком відповідали їхньому тогочасному досвіду.

Появу нумізматичних курсів у Львівському університеті пов'язують з іменем старшого лаборанта кафедри історії стародавнього світу і середніх віків І.-Ю. Шпитковського, який поновився на роботі в університеті: кілька років перед тим він як сумісник уже викладав на кафедрі історії середніх віків, доки його не звільнили в ході розгорнутої кампанії боротьби з історичною школою М. Грушевського. Саме завдяки зусиллям І.-Ю. Шпитковського в 1952 р. офіційно відкрили кафедральний Музей сфрагістики і нумізматики, що створив добру навчальну базу для вивчення і сфрагістики, і нумізматики, і геральдики⁶⁷. Не дивно, що саме І.-Ю. Шпитковський відновив упродовж 1952/1953–1958/1959 н. р. викладання зазначених дисциплін у межах відповідних курсів для студентів, які спеціалізувалися на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків⁶⁸. Збереглися тексти лекцій, які читав І.-Ю. Шпитковський, та допоміжна навчальна документація (програми або ж їхні чернетки, екзаменаційні білети та питання, журнали відвідування занять студентами тощо). Аналіз навчально-методичної документації дає можливість вибудувати й схему, за якою відбувалися виклади. Починалися вони теоретичною частиною, у якій з'ясувалися основні поняття та термінологічний апарат, а далі викладався основний матеріал. За теоретичною частиною йшли практичні вправи, покликані сформуванню у студентів навички та вміння працювати з нумізматичним матеріалом. Відмітною характеристикою лекцій була обов'язкова присутність українського контексту, матеріалу. Попри те, що окремих публікацій зі сфери нумізматики в доробку І.-Ю. Шпитковського не було, однак він доволі добре орієнтувався в суміжних із нею дисциплінах – геральдиці та сфрагістиці, та й практичний досвід роботи з відповідними колекціями не минув марно. Все це перетворювало його на чи не найкращого експерта з нумізматики у Львові, до якого зверталися по допомогу і фахівці, і аматори. Власне курс із нумізматики він читав практично щороку, що давало змогу сподіватися й на появу відповідних молодих фахівців у місті. Однак цього не відбулося. Не всі ті студенти (а ходило їх до І.-Ю. Шпитковського не так і багато, інколи – лише двоє⁶⁹), які слухали зазначений курс, хотіли й надалі вивчати спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни. Припускаю, що більша частина з них йшла на вчительську роботу, а не до відповідних музейних закладів, де могли продовжувати працю з монетами чи медалями. Зрештою, доволі мало майбутніх дослідників у Львівському університеті вишколювалося в аспірантурі, та й тематика, запропонована для тих, хто все ж таки потрапив до неї, підбиралася ідеологічно правильно, тобто була такою, де переважно йшлося про класову боротьбу чи переваги побудови соціалістичного

⁶⁷ Детальніше про цей музей і кабінет див.: Целуйко О. До історії створення і діяльності ...

⁶⁸ Див. про ці виклади: Целуйко О. Іван-Юліан Шпитковський та його курс лекцій з нумізматики. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2016. Вип. 28. С. 618–636; Целуйко О. Українська генеалогія і геральдика у працях Івана-Юліана Шпитковського. *Генеалогічні записки*. Львів, 2016. Вип. 14 (8). С. 53–71; Целуйко О. Іван-Юліан Шпитковський та його курс лекцій зі сфрагістики. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методик*. Київ, 2019. Ч. 29–30. С. 101–128.

⁶⁹ Щоправда, про те, що потрібно брати якістю, а не кількістю, свідчить приклад І. Спаського. Під час навчання у Ленінграді в 1920-х роках він 2 роки один (!) слухав курс з нумізматики доцента місцевого університету та працівника відділу нумізматики Державного Ермітажу Миколи Бауера (1888–1942). Лепехина Е. И. Г. Спасский: тернистый путь ... С. 17.

ладу в Україні. Чи не єдиним учнем І.-Ю. Шпитковського, хто все ж продовжив наукові студії вчителя на ниві спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, став В. Гавриленко, однак захопився він сфрагістикою, а не нумізматиною, що й не дивно, оскільки основу фондів кафедрального музею (кабінету) все ж складала колекція печаток (чи, точніше, їх відливів і копій), натомість нумізматична частина була представлена порівняно гірше. Нереалізованим проектом стала організація студентського нумізматичного гуртка, учасники якого займалися б відповідною науковою роботою⁷⁰. Попри те, що в 1959 р. кафедральний Музей сфрагістики і нумізматики перетворено на факультетський кабінет допоміжних історичних дисциплін, І.-Ю. Шпитковському попрацювати в ньому довгий час не довелося. У 1960 р. він покинув університет і вийшов на пенсію, а новим очільником кабінету призначили старшого лаборанта кафедри історії УРСР Володимира Зварича (1919–1998). Через низку обставин свої

*Іван Спаський, видатний
учений-нумізмат. 1904 р.*

університетські студії він закінчив лише 1950 р., після чого працював у Науковій бібліотеці Львівського університету, згодом – старшим методистом заочного відділу. На кафедру історії УРСР потрапив одразу після відновлення її, а вже звідти був переведений на посаду завідувача кабінету. На відміну від попередника, досвіду наукової роботи на ниві спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін він не мав, а тому починати йому доводилося з нуля, самостійно здобуваючи необхідні знання і навички. Висловлене в наведеному далі листі І. Крип'якевича до І. Спаського прохання щодо аспірантури В. Зварича в Державному Ермітажі лєнінградський учений дипломатично відхилив – на заваді став поважний вік претендента. А тому всі подальші успіхи В. Зварича – і його відомі на весь Радянський Союз нумізматичні словники, і низка відповідних наукових статей – відбулися без студій в одного з патріархів радянської нумізматики. Допомагали В. Зваричу інші обставини: добре знання іноземних мов, наявність у місті значної кількості спеціальної літератури й участь у роботі організованого при Центральному державному історичному архіві України у Львові Теоретичного семінару з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін⁷¹. Саме В. Зварич поновив у 1960-х роках і читання

⁷⁰ ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 266. Спр. 26. Арк. 4 зв.

⁷¹ Див.: Целуйко О. В. В. Зварич та питання нумізматики в роботі теоретичного семінару з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін при Центральному

курсів з історії монетної справи в Україні для студентів історичного факультету. Але це пізніше. А 1961 р. проф. І. Крип'якевич справді мав усі підстави, щоб говорити про нього як про неофіта на цій ниві.

Львівський відділ Інституту історії України АН УРСР відновив роботу наприкінці липня 1944 р. і працював до жовтня 1946 р. – аж до ліквідації. Штат працівників упродовж першого року діяльності складала в основному ті львівські науковці, що працювали у ньому в 1940–1941 рр. Тоді ж до них доєднався М. Кордуба. У середині 1945 р. колектив «посилили» (ймовірно, за пропозицією директора інституту Миколи Петровського⁷²) надійні приїжджі працівники, викладачі Львівського університету, до прикладу, ректор Іван Белякевич та декан історичного факультету Володимир Горбатюк. Серед іншого напрацьовувалася і тематика, яка так чи так була дотичною до спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, однак нумізматики тем не спостережено. Зрештою, не розробляли цієї дисципліни й ті історики, які у 1950-х роках працювали у створеному в місті Інституті суспільних наук АН УРСР.

Подальші зміни відбулися і в Львівському історичному музеї. Робота його працівників у 1940–1960-х роках була спрямована на облік наявних матеріалів, побудову експозицій, підготовку путівників, а наукові дослідження, що активізувалися з другої половини 1950-х, лише інколи стосувалися спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Змінювався у 1940–1950-х роках і склад співробітників музею. Зокрема, кілька років тут працював Гайсіг (1944–1946)⁷³ та ще один, як і Шпитковський, колишній мешканець Перемишля Іван Заяць (1887–1968). До Другої світової війни він – професор тамтешньої гімназії та активний організатор Музею «Стривігор». У 1946 р. І. Заяць переїжджає до Львова, де влаштовується до Історичного музею, спочатку науковим працівником, а пізніше охоронцем фондової групи «Нумізmatика» та головним охоронцем⁷⁴. Услід за М. Гайсігом І. Заяць продовжив упорядкування цих матеріалів, провадячи з 1950-х років і певні наукові студії. Підготована в 1957 р. розвідка «Монети Львівського карбування XIV–XV ст. ст. у збірці музею» так і не вийшла друком – збереглися її машинопис та чорнові гранки (перший варіант верстки)⁷⁵. У 1940–1950-х роках на роботу до музею прийшли Ігор Свешніков і Євгенія Козловська. Остання, зрештою, перейняла опіку над фондами нумізматики Львівського історичного музею після І. Заяця⁷⁶, однак її власний науковий доробок на цій ниві незначний. Що стосується І. Свешнікова, то

державному історичному архіві УРСР у Львові. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. Львів, 2015. Вип. 16. С. 24–39.

⁷² Інститут історії України. С. 471–472.

⁷³ Роботу в цьому Музеї М. Гайсіг розпочав у серпні 1944 р., тобто майже відразу після відновлення радянської влади у Львові; звільнився у зв'язку з переїздом до Польщі в червні 1946 р. Див.: ЛІМ. Ф. Р-2591. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 2 зв., 32 зв.

⁷⁴ Там само. Арк. 34.

⁷⁵ Планувалося, що її опублікують у першому випуску «Доповідей та повідомлень [Львівського державного історичного] Музею», однак це видання так і не вийшло. Як згадував І. Свешніков, в останню хвилину його заборонив місцевий облліт на підставі чинної тоді постанови Міністерства культури, яка не дозволяла музеям публікувати наукові роботи, крім путівників і каталогів. Свешніков І. Спогади музейного працівника. С. XXXV.

⁷⁶ Держархів Львівської області. Ф. Р-2591. Оп. 1. Спр. 303. Арк. 23; Спр. 306. Арк. 34–36.

хоча колекціонуванням монет він займався ще в довоєнний час⁷⁷, головним інтересом його життя була археологія. Наприкінці 1950-х років він підготував статтю «Монети Львівського карбування XVII ст. в збірці музею». Вийшла вона у дуже зміненій формі та під іншою назвою 1964 р.⁷⁸, а тому про факт її існування на момент написання листа проф. І. Крип'якевич міг і не знати. Тому можна стверджувати, що наукових праць із нумізматики в повоєнному Львові до початку 1960-х років не вийшло. Винятком були неопубліковані розвідки І. Свешнікова й І. Заяця. Про працю останнього, до речі, проф. І. Крип'якевич щось знав, однак швидше за все особисто не читав. Імовірно, саме звідси доволі критичне до неї ставлення відомого вченого та висловлена в листі думка, що вона заледве чи виконана на високому рівні й написана з використанням матеріалів котрогось із польських нумізматів. Відтак загальна оцінка цієї праці: може слугувати матеріалом для наступних дослідників. Пояснювалося це й тим, що І. Заяця І. Крип'якевич не вважав фахівцем із нумізматики, оскільки той ніяк не показав себе в його очах на цій ниві*.

Про важливість нумізматичних студій і їхні традиції у Львові йшлося на спільній нараді працівників відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР із науковцями Львівського університету, архівів та музеїв міста щодо подальшого розвитку спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у січні 1959 р.⁷⁹ й у виступах окремих дослідників на установчій конференції Теоретичного семінару при ЦДІАУЛ у листопаді 1961 р.⁸⁰. Однак це були загальні зауваги, декларація потреб, що їх висловили історики, які нумізматичними студіями не займалися. Перше спеціальне засідання архівного Теоретичного семінару, приурочене нумізматиці, відбулося у квітні 1963 р., тобто за рік після написання листа І. Крип'якевича, та й винесені на нього виступи В. Зварича та Є. Козловської були пробами пера, не позбавленими недоліків та помилок. Підсумовуючи це засідання, проф. І. Крип'якевич закликав оживити нумізматичні студії та окреслив проблеми, які вартувало би вирішити. Тоді ж запропонував укласти словник нумізматичної термінології (що В. Зварич і зробив за кілька років) та організувати для молодих нумізматів консультативний пункт⁸¹.

Отже, все це свідчить про те, що у своїй оцінці стану розпрацювання нумізматики у Львові на початку 1960-х років І. Крип'якевич не помилився. Однак важливо не лише це. Саме І. Крип'якевич став тим, хто доклався до відновлення серйозної нумізматичної роботи в місті, виступивши співорганізатором Теоретичного семінару, підготувавши когорту учнів, які працювали у сфері спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, постійно консультуючи та допомагаючи їм на ниві музи Кліо.

⁷⁷ Свешніков І. Спогади музейного працівника. С. V.

⁷⁸ Свешніков І. До історії карбування монет у Львові (За матеріалами Львівського історичного музею). *Історичні джерела та їх використання*. Київ, 1964. Вип. 1. С. 268–278.

* Натомість позитивну оцінку праці А. Заяця дав І.-Ю. Шпитковський, а окремі зауваги, висловлені в підготованій рецензії, були переважно технічними та стосувалися допущених дрібних одруків чи оформлення технічного апарату.

⁷⁹ Целуйко О. Нарada у відділі історії України... С. 487, 490, 496, 499–500.

⁸⁰ Целуйко О. П. В. В. Зварич та питання нумізматики... С. 28.

⁸¹ Там само. С. 32.

Додаток*

Львів, 15 березня 1962 [р.]
Вул. Острозького 7, кв. 2

Вельмишановний Іване Григоровичу!

У Львові є великі нумізматичні колекції – Університету, Історичного музею та деякі менші – але для їх обробки немає спеціалістів-нумізматиків. Але оце зайшов до мене завідувач Кабінету допоміжних наук в Університеті, Вол. Вас. Зварич, заявляючи охоту спеціалізуватися в нумізматиці. Він немолодий (42 р.), має історичну освіту, працював у бібліотеках, зараз причалив до університету і керує згаданим Кабінетом та веде деякі лекції по іст. допоміжним дисциплінам, – людина інтелігентна. Я не спеціаліст по нумізматиці і тому дозволяю собі просити Вас про допомогу. Чи не могли б Ви взяти його під свій протекторат і показати йому шлях, як йому стати нумізматиком. Зварич досить ознайомлений з літературою по нумізматиці, впорядкував університетську збірку монет (переховувалася в мішках!), – на мій погляд з нього виріс би спеціаліст, якого нам у Львові дуже потрібно, а нема кому ним керувати. Я говорив з ним про тему дисертації, але важко мені будь-що підказати. Ви писали мені, що київський аспірант Н. Ф. Котляр може візьме тему «Монети Галицької Русі». Цією темою займався Заяць, співробітник львівського Історичного музею (зараз на пенсії), не фахівець, а любитель, і написав про це статтю, яку мав друкувати Іст. Музей, але директивні органи не пустили збірника у світ. Заяць, мабуть, використав матеріали котрогось із польських нумізматиків, (прізвища не пам'ятаю), які були в Музеї, – але ледве чи його робота на високому рівні, і Ваш аспірант міг би використати її тільки як матеріал. Чи є у Львові речові матеріали для цієї теми, я цього не знаю, мабуть більше їх зберіглося в Польщі. – З містом Львовом зв'язується монетний двір короля Яна Казимира з 1660-х рр. (опублікована деяка література), але така тема не може мати для вас інтересу. – Я підказував Зваричу тему «Українські медалі» – колись їх описував Вол. Антонович, тема цікава тим, що випущено у світ немало медалей локального значення (юбілеї міст, крайові виставки, юбілеї осіб), – у львівських збірках є деяка кількість західноукраїнських медалей, є також література – може вийшла б на цю тему кандидатська дисертація? Але без Вашої допомоги ми тут нічого не зробимо! Чи дозволите В. В. Зваричу звернутися до Вас з листом? Якщо виявилось би це доцільним, Зварич міг би поїхати до Вас в Ленінград, – обговорити справу ширше.

Але Вам обов'язково треба приїхати до Львова, ознайомитися з нашими нумізматичними збірками. В Історичному архіві львівському організовано семінар допоміжних дисциплін історії, кожного місяця відбуваються засідання – тільки до нумізматики ми ще не дійшли, за недостатчею спеціалістів. Якщо Ви приїхали б у Львів, можна б зробити нараду як не нумізматиків, то симпатиків нумізматики.

Чекаю Вашої відповіді,

З великою повагою до Вас І. К.

* Нижче наведено лист І. Крип'якевича до І. Спаського від 15 березня 1962 р., текст якого подаю зі збереженням авторського стилю. Виправлено лише окремі описки та помилки.

REFERENCES

- B. a. (2006). Ivan Heorhiiiovych Spaskyi (1904–1990). *Nizhynska starovyna*, 1 (4), 124–129 [in Ukrainian].
- Bevzo, O. A. (1959). Respublikanska narada z pytan rozvytku dopomizhnykh istorychnykh dystsyplin. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 4, 159–162 [in Ukrainian].
- Bielopolskyi, S. (2006). Viktor Khomynskyi – vidomyi lvivskyi numizmat pershoi polovyny XX st. *Lvivski numizmatychni zapysky*, 3, 5–6 [in Ukrainian].
- Ciara, S. (2016). Nauki pomocnicze historii 1869–1918. In J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaskilniak (Eds.), *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)* (pp. 373–382). Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego [in Polish].
- Degler, A. (2008). Badania nad kolekcją monet antycznych w Ossolineum. *Wia-somości Numizmatyczne*, LII, 1, 1–20 [in Polish].
- Dmytrenko, N., & Zozulia, S. (2011). Povernennia v Nizhyn (korpus dokumentiv z epistoliarium I. H. Spaskoho). *Nizhynska starovyna*, 11 (14), 140–169 [in Ukrainian].
- Dziuban, R. (2012). Rozporosheni skarby: dolia zbiorok Muzeiu im. Liubomyrskykh u skladi Lvivskoi filii Biblioteki Akademii nauk URSR (1939–1941). *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 4, 463 [in Ukrainian].
- Etnohrafichnyi muzei v obnovenomu vyhladi. (1942, Cherven 26). *Lvivski visti* [in Ukrainian].
- Filevych, N. (Ed.). (2007). *Lvivska halereia mystetstv. Khronika. 1907–1947*. Lviv [in Ukrainian].
- Horban, I. (2012). Muzei. In *Entsyklopediia Lvova* (Vol. 4, p. 764). Lviv [in Ukrainian].
- Ilkiv-Svydnytskyi, M. (2015). Hotfrid Ulikh i yoho studii z dopomizhnykh istorychnykh nauk u Lvivskomu universyteti (1784–1794). *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, CCLXVIII, 443–456 [in Ukrainian].
- Ilkiv-Svydnytskyi, M. (2015). «Istoriografia erudytiv» ta yii vplyv na paleohrafichni studii u Lvivskomu universyteti (1784–1848 rr.). In L. Zashkilniak, P. Sierzhenga (Eds.), *Istoriia ta istoriky u Lvivskomu universyteti: tradytsii ta suchasnist: kolekt. monohr.* (pp. 82–90). Lviv: PAIS [in Ukrainian].
- Ilkiv-Svydnycki, M., & Kaczmar, W. (2016). Pierwszy katedry (1784–1805). In J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaskilniak (Eds.), *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)* (pp. 51–64). Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego [in Polish].
- Institut istorii Ukrainy Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Dokumenty i materialy. 1936–1991. (2011). (Book 1). Kyiv [in Ukrainian].
- Isaievych, Ya. (Ed.). (2001). *Institut ukrainoznavstva imeni Ivana Krypiakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Naukova diialnist, struktura, pratsivnyky*. Lviv: Institut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Istorychnyi Muzei u Lvovi. (1941, Hruden 4). *Lvivski visti* [in Ukrainian].
- Kalinin, V. (2011). Problematika nauchnykh issledovaniï I. H. Spaskoho. *Nizhynska starovyna*, 11 (14), 5–17 [in Russian].
- Kikta, S. (1974). Mykola Hnatyshak (1903–1973). *Ukrainskyi istoryk*, 1–3 (41–43), 182–183 [in Ukrainian].

Klymenko, O. (2008). Bonistyka na Ternopilshchyni vid pochatku XIX stolittia do nashykh dniv. *Zbirnyk prats Ternopilskoho oseredku NTSh*, 4, 374 [in Ukrainian].

Kotliar, M. (2004). Trydtsiat rokiv razom z Uchytelem. *Lvivski numizmatychni zapysky*, 1, 3–8 [in Ukrainian].

Kotliar, M. (2012). Spaskyi Ivan Heorhiiovych. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 9, pp. 741–742). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Krypiakevych, I. (1941, Kviten 12). Rozkvit naukovoï dumky. Vilna Ukraina [in Ukrainian].

Kryzhanivskyy, A. (2004). Yepyskop Ivan Stupnytskyi. *Lvivski numizmatychni zapysky*, 1, 40–41 [in Ukrainian].

Lavretskyy, R. (2000). Reformuvannya struktury navchalno-naukovykh pidrozdiliv viddilennia «Istoriia» filozofskoho fakultetu Lvivskoho universytetu v 1918–1921 rr. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*, 3, 116 [in Ukrainian].

Ławrecki, R., & Szust, R. (2016). Nauki pomocnicze historii 1918–1939. In J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaskilniak (Eds.), *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)* (pp. 383–396). Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego [in Polish].

Lepekhyna, E. (2011). I. H. Spasskii: ternisty put uchenoho i muzeishchika v XX veke. *Nizhynska starovyna*, 11 (14), 17–29 [in Russian].

Lutskyy, O. (1997). Ukrainske kulturne zhyttia Halychyny pid chas nimetskoï okupatsii 1941–1944 rr. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 3–4, 201 [in Ukrainian].

M. hr. D. (1852). Zbiory numizmatyczne we Lwowie. *Dziennik literacki*, 22, 169–172; 23, 178–180; 24, 189–191; 25, 195–198 [in Polish].

Mandziï, O. (2004). Muzeina kolektsiia numizmatyka. *My z Lvivskoho istorychnoho... 1893–2003: Do 110-richchia stvorennia Lvivskoho istorychnoho muzeiu: Spets-vypusk*, 24–26 [in Ukrainian].

Mękicki, R. (1936). *Muzeum Narodowe im. króla Jana III we Lwowie: przewodnik po zbiorach*. Lviv [in Polish].

Mielczarek, M. (1997). Z dziejów polskiego kolekcjonerstwa monet antycznych. Od początków po pierwsze lata II Rzeczypospolitej. Proceedings of the II International Numismatic Conference: *Rozwój muzealnictwa i kolekcjonerstwa numizmatycznego – dawniej i dziś – na Białorusi, Litwie, w Polsce i Ukrainie* (p. 98), Supraśl, 5–7 IX 1996. Warsaw [in Polish].

Movna, M. (2018). Postat Rudolfa Menkitskoho (1887–1942) v konteksti putivnykovoho dyskursu Lvova 20–30 kh rr. XX st. *Narodoznavchi zoshyty*, 4 (142), 981 [in Ukrainian].

Muzeum XX. Lubomirskich. Historia i zbiory. (2005). Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum [in Polish].

Pankiv, V. (1940). Muzei zakhidnykh oblasteri Ukrainy. *Sotsialistychna kultura*, 2, 37 [in Ukrainian].

Perelyhina, O. Vystavky ta muzei Lvova na storinkakh lehalnoi lvivskoi presy periodu nimetskoï okupatsii (1941–1944 rr.). *Visnyk Odeskoho istoryko-kraieznavchoho muzeiu*, 3. Retrieved from <http://www.history.odessa.ua/publication3/stat12.htm>. [in Ukrainian].

Petryk, N. (2016). Natsionalnyi muzei imeni korolia Yana III u Lvovi ta zbirka Boleslava Ozhekhovycha: istoriia formuvannia kolektsii viiskovo-istorychnykh pamiatok (1908–1940 rr.). *Eminak*, 2 (2), 93–98 [in Ukrainian].

Romaniuk, T. (2018). *Yaroslav Pasternak. Zhyttiepys vchenoho*. Lviv: «Manuskrypt» [in Ukrainian].

Senkiv, M. (2007). Fundatory i metsenaty lvivskykh muzeiv kintsia XIX – pochatku XX stolit. *Skarbnytsia ukrainskoi kultury: zb. nauk. prats*, 8, 242–256 [in Ukrainian].

Shlapynskyi, V. (1997). Ridkisni monety, shcho znakhodylys v posidanni mishchan i shliakhty Lvova. Proceedings of the II International Numismatic Conference: *Rozwój muzealnictwa i kolekcjonerstwa numizmatycznego – dawnej i dziś – na Białorusi, Litwie, w Polsce i Ukrainie* (pp. 63–64), Supraśl, 5–7 IX 1996. Warsaw [in Ukrainian].

Shust, R. (1999). *Numizmatychna nauka u Lvivskomu universyteti (kinets XVIII–XIX st.)*. Lviv: misto – suspilstvo – kultura, 249–257 [in Ukrainian].

Shust, R. (2004). Dukach. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 2). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Shust, R. (2004). Lviv numizmatychnyi: istorychni narysy. *Lvivski numizmatychni zapysky*, 1, 34–39; 2, 30–39 [in Ukrainian].

Shust, R., & Tseluiko, O. (2015). Dopomizhni / spetsialni istorychni dystsypliny u Lvivskomu universyteti: istoriohrafia pytannia. In L. Zashkilniak, P. Sierzhenga (Eds.), *Istoriia ta istoryky u Lvivskomu universyteti: tradytsii ta suchasnist: kolekt. monohr.* (pp. 141–153). Lviv: PAIS [in Ukrainian].

Slyvka, Yu. (Ed.). (1995). *Kulturne zhyttia v Ukraini. Zakhidni zemli* (Vol. 1). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Solski, T. (1924). *Polski pieniądz papierowy. Spis bonów wojennych z lat 1914–1920* (Pt. 1). Lviv [in Polish].

Spaskyi, I. (1970). *Dukaty i dukachi Ukrainy. Istoryko-numizmatychni doslidzhen-nia*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Stępień, S. (2008). Stupnicki Saturnin Jan. In *Polski Słownik Biograficzny (PSB)* (Vol. XLV/2, 185, pp. 168–171). Warsaw; Kraków [in Polish].

Svarnyk, H. (Comp.). (2010). *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka: peremishchennia i vtraty fondiv* (Vol. 1). Lviv [in Ukrainian].

Svieshnikov, I. (1964). Do istorii karbuvannia monet u Lvovi (Za materialamy Lvivskoho istorychnoho muzeiu). *Istorychni dzherela ta yikh vykorystannia*, 1, 268–278 [in Ukrainian].

Svieshnikov, I. (2008). Spohady muzeinoho pratsivnyka. *Pamiatky Ukrainy. Istoriia ta kultura. Naukovi chasopys*, 2, 13 [in Ukrainian].

Sydorchuk, T. (2011). Maksymilian Goldshtein: ostanni roky zhyttia kolektsionera i muzeieznavtsia (za dokumentamy Derzhavnogo arkhivu Lvivskoi oblasti). *Ukrainska orientalistyka: spets. vyp. z yudaiky*, 355–374. [in Ukrainian].

Tarasenko, I. (2015). Istoriia drukuvannia knyhy I. H. Spaskoho «Dukaty i dukachi Ukrainy» (za lystamy I. H. Spaskoho i S. A. Taranushchenka). *Nizhynska starovyna*, 19 (22), 5–13 [in Ukrainian].

Terskyi, C. V. (2013). Reformuvannia muzeiv Halychyny na pochatku Druhoi svitovoi viiny. *Viiskovo-naukovi visnyk*, 19, 144–155 [in Ukrainian].

Tseluiko, O. (2014). Narada u viddili istorii Ukrainy Instytutu suspilnykh nauk AN URSS «Pro stan i zavdannia rozvytku dopomizhnykh istorychnykh dystsyplin». *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya istorychna*, 50, 496 [in Ukrainian].

Tseluiko, O. (2015). V. Zvarchy ta pytannia numizmatyky v roboti teoretychnoho seminaru z dzhereloznavstva ta spetsialnykh (dopomizhnykh) istorychnykh dystsyplin pry Tsentralnomu derzhavnomu istorychnomu arkhivi URSS u Lvovi. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*, 16, 24–39 [in Ukrainian].

Tseluiko, O. (2016). Do istorii stvorennia i diialnosti Muzeiu / kabinetu dopomizhnykh istorychnykh dystsyplin u Lvivskomu universyteti. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*, 17, 213–250 [in Ukrainian].

Tseluiko, O. (2016). Ivan-Yulian Shpytkovskiy ta yoho kurs lektsii z numizmatyky. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 28, 618–636 [in Ukrainian].

Tseluiko, O. (2016). Ukrainska henealohiia i heraldyka u pratsiakh Ivana-Yuliana Shpytkovskoho. *Henealohichni zapysky*, 14 (8), 53–71 [in Ukrainian].

Tseluiko, O. (2017). Kafedra istorii Ukrainy u 1944–1949 rr.: vid uchniv Mykhaila Hrushevskoho do apolohetiv radianskoho svitu. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya istorychna. Spetsvypusk*, 629 [in Ukrainian].

Tseluiko, O. (2018). Chy bula kafedra dopomizhnykh istorychnykh dystsyplin (nauk) u Lvivskomu universyteti u 1939–1941 rokakh. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, CCLXXI, 802–803 [in Ukrainian].

Tseluiko, O. (2019). Ivan-Yulian Shpytkovskiy ta yoho kurs lektsii zi sfracistyky. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky*, 29–30, 101–128 [in Ukrainian].

Turmys, N. (2004). Pytannia teorii ta praktyky ukrainskoi numizmatyky: heneza ta retrospektyvy. *Drohobytskyi kraieznachyi zbirnyk*, VIII, 94–108 [in Ukrainian].

Ukrainskyi etnografichnyi muzei. (1941, Lystopad 8). *Lvivski visti* [in Ukrainian].

Ukrainskyi Natsionalnyi muzei u Lvovi. (1942, Berezen 14). *Lvivski visti* [in Ukrainian].

Ukrainskyi Natsionalnyi muzei. (1941, Zhovten 14). *Lvivski visti* [in Ukrainian].

Zabytivska, A. Numizmatyka. Sfracistyka. Medalieryka. Retrieved from http://www.mankurty.com/sven/?page_id=399 [in Ukrainian].

Oleksandr TSELUIKO

PhD (History)

Associate Professor at the

Department of Ancient History of Ukraine and Archival Studies

I. Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8973-6927>

e-mail: oleksandr.tseluyko@lnu.edu.ua

**TO THE HISTORY OF LVIV NUMISMATICS
OF THE MIDDLE OF THE XX CENTURY:
A FEW NOTES THE MARGINS OF THE LETTER OF
ACADEMICIAN IVAN KRYPIAKEVYCH TO IVAN SPASKYI**

It was clarified that there was established a correspondence between academic Ivan Krypiakevych and the famous Russian and Ukrainian historian, numismatist Ivan Spaskyi in the late 1950s and early 1960s. In one of these letters (in March 1962) I. Krypiakevych mentioned the difficult situation with specialists in numismatics in Lviv. This article finds out what led to this state of affairs. We emphasized that Lviv has been one of the centers for the development of special (auxiliary) historical disciplines, including numismatics, both in Ukraine and in Eastern Europe from the end of the 18th century. At the same time, there were formed a few large numismatic collections in the city. It was confirmed that further development of special (auxiliary) historical disciplines in Lviv took place at the Institute of Auxiliary Historical Sciences of Lviv University and in the museums of the city. There was organized in 1925 the Union of Lviv Numismatists, which published several issues.

It was stated that at the same time, there was not formed a permanent system of training relevant specialists in Lviv due to a number of subjective and objective reasons. The rather closed and conservative system of university training of future historians was largely tied to the figures and scientific interests of the heads of the Departments and Institutes. It was indicated that at that time Ukrainian scholars, especially humanitarians, found themselves in a difficult position. It was clarified that as a result, the number of people who really knew about coins or banknotes, could work with them, and, importantly, be engaged in scientific work, was quite small.

It was investigated that the establishment of Soviet power in Lviv in the autumn of 1939 led to a radical reform of all spheres of life of the local population, including educational and cultural. As a result of the ill-considered reorganization of the system of museum institutions in the city, the work of several previous generations of Lviv museum workers was actually destroyed, and irreparable damage to the funds these institutions was caused. Some Lviv researchers of special (auxiliary) historical disciplines have become victims of the German regime or left the city in 1944–1946. It was found that all these circumstances affected the balance of scientific forces in the city, capable of solving problems by developing special (auxiliary) historical disciplines. It was emphasized that I.-Yu. Shpytkovskyi resumed teaching numismatics at Lviv University only in the 1950s. However, he failed to train new specialists in this discipline. It was clarified that several numismatic works had been prepared by the scientific staff of the Lviv State Historical Museum (I. Zayats, I. Sveshnikov), but these studies have not been published at that time. We made a conclusion that all this indicates that I. Krypiakevych was not wrong in his assessment of the state of development of numismatics in Lviv in the early 1960s.

Keywords: special (auxiliary) historical disciplines, numismatics, Ivan Krypiakevych, Ivan Spaskyi.